

авторського опрацювання, а також сумлінністю і компетентністю доопрацювання групою упорядників, цей Атлас є помітним внеском у теорію і практику слов'янської лінгвістичної географії.

Ярослава ЗАКРЕВСЬКА

Гуцульщина: Лінгвістичні етюди.— К.: Наукова думка, 1991.— 308 с.

Зміни, що зайшли в нашому житті протягом останніх років, активізували роботу мовознавців у справі вивчення говірок української мови, зокрема й таких надзвичайно цікавих з погляду генези, контактів з іншими мовами та діалектами, а також їх сучасного функціонування, як гуцульські. Одним із наслідків такого вивчення й стала підготовлена групою львівських мовознавців названа в заголовку публікація, що складається з п'ятьох тісно взаємопов'язаних розділів: I. Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови (с. 6—26); II. З історії лексикографічного дослідження гуцульського говору (с. 27—42); III. З гуцульської лексики і словотвору (с. 43—80); IV. Словник гуцульських говірок (с. 90—270); V. Зразки діалектного мовлення гуцулів (с. 271—290). Перший з цих розділів належить перу доктора Я. Закревської. Тут автор, спираючись на дані 2 тому "Атласу української мови" та матеріалів "Словника гуцульських говірок", визначає характерні особливості гуцульських говірок на всіх рівнях, звертаючи особливу увагу на лексичний рівень, оскільки гуцульська лексика своєю кількістю, семантикою й образністю особливо виділяється на фоні інших говорів, окреслює їх межі, указуючи при цьому, що межа між ними й закарпатськими говірками проходить на схід від р. Шопурки, між ними й бойківськими говірками — приблизно по р. Бистриці південніше Надвірної, далі на південний захід поза Косовом, Вижницею на Берегомет, а потім на південь до державного кордону з Румунією. Що стосується межі між гуцульськими й покутсько-буковинськими говірками, то внаслідок їх тісної спорідненості вона дуже нечітка та ще чекає остаточного визначення.

Визначальною рисою гуцульського говору, за якою він відрізняється від інших діалектів, на думку Я. Закревської, є те, що й сьогодні на території свого побутування він повноцінно виконує комунікативну, когнітивну й кумулятивну функції, тобто є активнопідючою діалектотворчою одиницею. Для підтвердження слушності цієї тези її автор разом з В. Черняк провели своєрідний експеримент, під час якого в тих же селах встановлювали, який відсоток слів, записаних В. Коржинським і М. Мосорою понад сто літ тому, функціонує сьогодні. Виявилося, що абсолютна більшість. Такі ж наслідки дала перевірка лексичних матеріалів, наявних у відомій праці Б. Кобилянського "Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття", що 1926 р. німецькою мовою була надрукована у Відні, а 1928 р. в українському перекладі — в Києві. У першому розділі виділяється спеціальний підрозділ "Членування території гуцульських говірок на лексичному рівні" (с. 15—26), до якого додано 10 карт. Тут, виходячи з результатів картографування лексики, здійсненого укладачами 2 тому: "Атласу укра-

їнської мови”, а також спеціально для рецензованого збірника, указується, що весь масив гуцульських говірок поділяється на три частини з локалізацією кожної з них навколо ядра, розміщеного відповідно в межах Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей, та виявляються причини такого поділу.

У другому розділі проф. О. Дзендзелівський торкається проблеми лексикографічного дослідження гуцульських говірок. Він указує, що хронологічно першою гуцульською і взагалі українською публікацією діалектної лексики є збірка слів І. Вагилевича в його етнографічному нарисі про гуцулів (*Wagilewicz Haliczanin. O mieszkańcach wschodniej części gór Karpackich // Przegład naukowy literaturze, wiedzy i umnictwu poświęcony.*— Warszawa, 1848.— Т. 2.— S. 161—177; Т. 4.— S. 73—85). Оскільки І. Вигилевич уважав, що українська етнічна група гуцулів генетично пов'язана з тюркським плем'ям узів, то для підтвердження цієї своєї думки добрав наявні на Гуцульщині слова неслов'янського походження із затемненою етимологією. Автор докладно аналізує всі принагідні й спеціальні збірки гуцульської лексики, укладені й опубліковані протягом ХІХ (з 1848 р. починаючи) і перших десятиріч ХХ ст. Це зокрема: 1) додаток до історично-етнографічного нарису Софрона Витвицького. “*Rys historyczny o Huculach*” (Lwów, 1863), що включає понад 30 словникових статей з різних семантичних груп; 2) “Слова з Гуцульщини” Іларія Огоновського, опубліковані в січневому випуску львівського журналу “Правда” за 1879 р., де в алфавітному порядку подано 131 реєстрове слово; 3) “*Słownik wyrazów huculskich*” Яна Грегоровича, що побачив світ у Кракові 1880 р. на сторінках “*Pamiętnika Towarzystwa Tatrzańskiego*” (т. 5), у якому подано 723 специфічних гуцульських слова; 4) “*Słownik huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem*” того ж Я. Грегоровича, що є переробкою попереднього (у ньому 879 реєстрових слів). Він є частиною написаного Грегоровичем путівника для туристів по Гуцульщині та надрукованого в 1881 р.; 5) “Слова уживанье в Косовском и Коломыйском поветах”, зібрані І. Свенціцьким і опубліковані у “*Временнике Ставропигийского института с месяцесловом на ... год 1889...*”; 6) “*Słowniczek*”, що є додатком до етнографічного нарису. “*Z kraju Huculów*” Ю. Шнайдера, надрукованого в п'ятому томі “*Ludu*” за 1899 р.; 7) “Словарець” до всіх п'яти томів “*Гуцульщини*” В. Шухевича; 8) “*Słowniczek*”, що є окремою главою чотиритомного польського видання “*Гуцульщини*”; 9) “Словарець”, доданий В. Гнатюком до “*Народних оповідань про опришків*”, надрукованих у “*Етнографічному збірнику*” за 1910 р.; 9) словник гуцульських слів, уміщений Б. Кобилянським у розділі “*Про лексикальну скарбницю гуцульського говору*” вже згадуваної його праці. Проф. О. Дзендзелівський детально характеризує наявну в перерахованих лексикографічних працях лексику в плані відображення нею певних сфер життя і побуту гуцула, фактів духовної та матеріальної культури, а також об'єктів тієї навколишньої дійсності, в межах якої протікає його повсякденне життя, виявляє повноту лексикографічного опрацювання цієї лексики та дає оцінку кожній з публікацій. Шкода тільки, що автор утримався від розгляду рукописних словників і словничків гуцульських говірок, розкиданих по державних і приватних архівах, що дало б повну картину лексикографічного опрацювання лексики гуцульських говірок.

Третій розділ збірника складає низка, як зазначено в його заголовку, лінгвістичних етюдів, кожен з яких самодостатній і завершений, та водночас є фрагментом ширшого дослідження певних аспектів лексики гуцульських говірок. Відкриває цей розділ етюд Є. Жеребецького “*Метрологічна лексика (міра довжини п'ядь)*”. Учений, спираючись на дані гуцульських говорів, у яких, на відміну від інших слов'янських мов і їх говорів, де наявні лише рудиментарні залишки

старої праслов'янської системи метрологічних термінів, ще й сьогодні існує система метрологічних термінів, у якій відносно повно простежуються давні слов'янські паралелі, робить успішну, як нам здається, спробу відтворити механізм утворення й формування фрагмента слов'янської лексичної мікрогрупи на позначення міри довжини п'ядь. На його думку, в усіх слов'янських мовах назви зі значенням "міра довжини п'ядь", співвідносні з гуцульськими *п'є¹да*, *ма¹ла* (*ве¹лика*) *п'є¹да*, *х¹рома п'є¹да*, *п'є¹да* (на вс'ї пал'ці) *'мужеска п'єд'*, *'женска п'єд'*, *'права п'єст'*, *'ліва п'єст'*, формувалися передусім на основі візуальної ознаки "кривий", "скалічений". Розглядаючи механізм утворення термінів зі значенням "міра довжини п'ядь", Є. Жеребецький, хоч і не акцентує на цьому, переконливо показує його однаковість у всіх слов'янських мовах, що є ще одним доказом того, що в слов'янському глотогенезі не було перехідної ланки у вигляді спільної для всіх східних слов'ян староруської мови.

"Назви верхнього одягу" — така тема дослідження Н. Пашкової. У ньому автор зосереджує увагу на питанні про походження назв верхнього одягу гуцулів. У полі її зору — назви *кожух*, *кептар*, *бунда*, *гугля*, *манта*, *сердак*, *байбарак*, *лайбан*, *зубон*, *гуня*, *петек*, *долуман*, *фелега*, *бутори*, *фантя* й похідні від них, що вживаються на позначення специфічно гуцульських видів одягу. Розглянувши все коло назв на позначення верхнього одягу гуцулів, Н. Пашкова приходить до висновку, що в плані походження серед них можна виділити такі, що їх треба трактувати як власне гуцульські, утворені на слов'янському ґрунті (*крашенник*, *дубляник*, *склинник*, *лисак*, *шкурат*, *путилка*, *гуцулка*, *рукавник*), а також запозичені. Серед останніх більшість назв східнороманського (*манта*, *петек*, *фелега*, *бутора*) і тюркського походження (*сердак*, *байбарак*, *зубон*, *долуман*). Германізмами слід уважати назви *лейбан*, *фантя*.

В етюді "Назви жіночого поясного одягу" Г. Войтів, виходячи із засад австрійської школи слів і речей, піддає всесторонньому аналізу мікрогрупу лексем на позначення традиційного гуцульського жіночого поясного одягу, такого, як *запaska*, *обгортка*, *опинка*, і приходить до висновку, що всі вони основані на спільнослов'янській та власне українській мовній традиції. Варт тільки додати, що, як і у випадку з назвами міри довжини, які базуються на п'яді, автор також не виявив проміжного періоду у формуванні лексем на позначення гуцульського жіночого поясного одягу, староруського, спільного для всіх східних слов'ян.

Я. Вакалюк у статті "Із спостережень над народною медичною термінологією" розглядає в лексико-семантичному й лінгвогеографічному (додано п'ять карт) аспектах наявні у гуцульських говірках назви хвороб *нежить*, *діатез*, *малярія*, *жовтяниця*, *тиф*. У результаті всестороннього аналізу указаних назв як фрагмента усіх назв хвороб, що побутують на Гуцульщині (а тільки в автора статті їх близько тисячі), учена приходить до висновку, що ці назви чітко спеціалізовані, в основі своїй переважно українські. Основним способом творення їх є семантична трансформація загальноживаного слова за подібністю, аналогією, особливістю перебігу хвороби тощо. Я. Вакалюк також зазначає, що в наші дні гуцульська народна медицина часто засвоює терміни з офіційної наукової медицини. Однак не вказано, чи такі запозичені слова співіснують з відповідними народними, чи поступово витісняють останні, займаючи їх місце в системі.

Закінчується III розділ статтею "Реалізація категорії збірності (на матеріалі назв осіб)" Н. Черкес. У цій статті, базуючись на матеріалах "Картотеки гуцульського говору", що зберігається у Львові в Інституті українознавства НАН України, і власних експедиційних спостережень, автор аналізує особливості вия-

ву категорії збірності в назвах осіб, наявних у гуцульських говірках, зокрема таких, як: 1) назви людських колективів, 2) іменники, що позначають сукупність людей за їх діяльністю, професією чи родом занять, 3) назви осіб за спорідненістю чи сімейними зв'язками, 4) назви, що позначають множинність осіб за суспільною оцінкою їх властивостей, якостей чи рис характеру, 5) іменники, що позначають сукупну єдність людей за їх зовнішнім виглядом, фізичними чи віковими особливостями; 6) імена на позначення осіб за народністю, місцем проживання чи походженням, виявляючи при тому 13 словотвірних типів з матеріально вираженим або нульовим суфіксом.

Центральним і щодо обсягу, і щодо значущості в збірникові є розділ IV, у якому викладаються основні засади й принципи побудови словника та сам "Словник гуцульських говірок (літера "Б")". Його авторами є У. Єдлінська, Я. Закровська й Р. Керста. Зазначимо, що підрозділ IV розділу "Основні засади і принципи побудови (словника гуцульських говірок)" має самодостатнє значення. Викладена в ньому методика укладання гуцульського словника може бути застосована при укладанні будь-якого діалектного словника. У цих засадах окреслюється коло лексем як одиниць системи гуцульського говору, що ввійдуть до реєстру "Словника гуцульських говірок", визначаються хронологічні рамки матеріалу для нього, обмежені періодом з середини XIX ст. і до наших днів. Також указується, що в словнику представлено діалектну лексику з-понад ста сіл, основну частину яких обстежили під час експедицій діалектологів Інституту суспільних наук АН України*. Як зазначають укладачі, вагому частку картотеки "Словника гуцульських говорів" становлять записи, зроблені колишнім учителем В. Курильчуком. Увійшли до картотеки матеріали з різних рукописних словників, зокрема М. Мосори, В. Коржинського, М. Грицака, М. Зеленчука, із словничків, доданих до дипломних робіт студентів Ужгородського університету, а також записи діалектологічної практики студентів Івано-Франківського педінституту і, частково, Львівського університету. Скористалися укладачі й записами з території Рахівщини колишнього викладача Ужгородського університету М. Грицака, який усе життя працював над словником зарпатських говірок. Не минули укладачі й друковані джерела, частину з яких схарактеризував О. Дзендзелівський у статті, вміщеній у рецензованому збірникові. Тут також окреслюються прийоми тлумачення реєстрових слів, їх граматичної характеристики й особливостей ілюстрації окремих значень кожного зі слів і викладаються принципи подачі фраземного матеріалу, його тлумачення й принципи ілюстрації. Слід зазначити, що автори "Основних засад і принципів побудови (словника гуцульських говірок)" при укладанні самого словника намагалися, і досить успішно, ні на йоту не відступати від викладених там вимог. Опублікований фрагмент словника вражає лексичним багатством, точністю й вичерпністю його лексикографічного опрацювання. А тому вже сьогодні відважимося сказати, що "Словник гуцульських говірок" (дай Боже, щоби він якнайскоріше побачив світ) стане своєрідним еталоном при укладанні інших діалектних словників.

Та оскільки опублікована частина є лише попереднім опрацюванням матеріалу словника та основою для його обговорення, то дозволимо собі зробити декілька зауважень. Тут передусім інколи має місце неповне, неточне, а то й невдале пояснення слів. Так, при слові *бабіна* вказується, що це жартівлива форма до слова *баба* "жінка". А з ілюстрації (*Ой діна, кажє діна, де моя бабіна*) виходить, що воно співвідносне зі словом *баба* "дружина"; при слові *базнік* вказівка на

* Тепер Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

те, що це куці чорної бузини неточна, бо бузина може бути й червона, тому достатньо було вказати, що це куці бузини; *бáрус* — не ковадло, бо це лише залізна або сталева підставка певної форми, на якій обробляють метал, кують металеві вироби. Каміння розбивають молотком або молотом; варт би було ще вяснити, чи *бéга* це тільки дуже груба нерівна деревина, оскільки в деяких наддністрянських говірках словом *бега* називають загнуту на кінці палицю, якою загрибають у жар картоплю; *безліцний* слід би було пояснити словом “безсоромний”, “безстидний”, а не діалектним “безличний”; гуцульське *бéрдо*¹ — це безо-дня, прірва, провалля, провалина, урвище, але ніяк не російське “пропасть”; *бичувати* — не просто допомагати, на що й ілюстрація вказує: *Бичуй ми^ене, бо ми^еможу з'їдси^евибратиси*. Бичувати — це передусім підпрягати коня або вола для перевезення вантажу на гору, у бездоріжжя тощо; не зовсім вдала ілюстрація до дієслова *блaвyчити* “байдикувати”, “дармувати”: *Шкoдa блaвyчити ч'ес*, де воно явно має значення “марнувати”, “гайнувати”; *бл'єхa*⁴ — це частина плуга, що називається полиця, а не палиця; подана ілюстрація до слова *бóкшa*¹ (*то шпінтл'и у н'у за'ходить у с'піднім 'камени*) чітко вказує, що воно співвідносне зі словом *бóкшa*, тобто *бóкшa*¹ — це втулка, як і *бóкшa*², тільки тут вже не шпіндель, а вісь у неї входить; слід би дати точніше пояснення до словосполучення *бороз'на'ни^е колесо*, оскільки, найімовірніше, йдеться не про частину колісниць плуга, як зазначають укладачі, а про деталь безпередкового (тобто без колісниць) плуга: невеличке колесо, що розміщалося під грядлем; слід би уточнити тлумачення слова *брáма*. Укладачі вважають, що це “ворота з аркою чи дашком або без них, що складаються з двох половин і відчиняються на всі сторони”, хоч, як нам здається, це ворота з двох суцільно зашальованих частин; як засвідчує ілюстрація (*До брин'зол'ї приб'иватси 'зол'а*), хибно пояснено значення слова *бринзoлa* “устілка” з відсиланням до німецького *die Brandsohle*, хоч по-німецькому *устілка* — *die Einlagestron*. Цікаво було б подивитися, яким чином швець прибив би золу (підметку) до устілки, тобто віхтя соломі, що селяни вкладали до взуття, щоб утеплити його. *Бринзoлa* — конструктивний елемент взуття над підошвою, до якого пришиваються верхи, чи, як кажуть шевці, обтягається чобіт, черевик; слово *бокс* не тільки те, що вакса для чищення взуття, але й сорт шкіри, див. про це хоч би ілюстрацію до слова *бріф'тaшкa*: *Брі'ф'тaшкa с ш'к'іри y'шиєтa, з'йухтy, з 'боксу.*; і ще раз до *бóкшa*, яка аж ніяк не є “металева коробка, в якій обертається вісь колеса...”. Це втулка в колесі, на якій воно обертається на осі; думаємо, що до гуцульського *бритити* єдиний літературний відповідник — голити, а не брити, як це масмо в словникові. Трапляються випадки, коли укладачі подають під ромбом, тобто трактують як фраземи, сталі словосполучення, що є прямими назвами певних денотатів, типу *бабин вечір* (щедрий вечір), *бити шутков* (бити корів вербовою гілкою, очевидно, посвяченою в церкві квітної неділі перед вигоном на полонину, щоб відвернути від них біду), *сіл'с'кa 'бота* “палиця, з якою ходили на варту”, тобто вартівничка, і такі інші.

Зрозуміло, що всі подані й не подані неточності дуже легко можна буде виправити при підготовці всього словника до друку, та й не вони визначають його якість.

Уміщені в V розділі тексти затранскрибовані з магнітофонних записів і дібрані з рукописних і друкованих джерел Н. Черкес і В. Черняк.

Якщо говорити в цілому про збірник “Гуцульщина. Лінгвістичні етюди”, то він у всіх своїх частинах становить помітний внесок у вивчення гуцульських

говірок. Шкода тільки, що надрукований він накладом усього півтори тисячі примірників.

Мар'ян ДЕМСЬКИЙ

* * *

Українська лінгвістика поповнилась цінним діалектологічним дослідженням. Йдеться про колективну роботу львівських авторів "Гуцульщина. Лінгвістичні етюди". Книга становить собою кілька нарисів гуцульського діалекту, що стосуються як проблемних тем, наприклад, "Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови" (автор Я. Закревська), "З історії лексикографічного дослідження гуцульського говору" (Й. Дзендзелівський), так і специфічних питань гуцульської лексики і словотвору, автори яких розглядають метрологічну лексику (Є. Жеребецький), назви верхнього одягу (Н. Пашкова), назви жіночого поясного одягу (Г. Войтів), народну медичну термінологію (Я. Вакалюк), реалізацію категорії збірності (Н. Черкес).

Дуже добре, на нашу думку, розроблені принципи побудови словника та сам "Словник гуцульських говірок (літера "Б")" (автори — У. Єдлінська, Я. Закревська, Р. Керста). На високому професійному рівні здійснено транскрибування текстів та їх підбір з рукописних і друкованих джерел (Н. Черкес і В. Черняк). Абсолютно виправданою й переконливою видається назва "Гуцульщина. Лінгвістичні етюди". Автори не претендують на всеосяжне висвітлення особливостей одного з найважливіших говорів карпатського ареалу (та це й неможливо на 308 с. видання, майже 200 с. якого займає словник діалектної лексики тільки на одну літеру).

Виятково цінним для українських діалектологів є й поданий перед словником список української та зарубіжної літератури (російською, білоруською, словацькою, румунською, угорською мовами), що налічує 114 позицій.

Книга відкривається статтею Я. Закревської "Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови", в якій авторка розглядає межі гуцульських говірок, стверджує думку про необхідність комплексного підходу до історії Гуцульщини з урахуванням археологічних, історичних, етнографічних і мовознавчих досліджень, на великому фактичному матеріалі доводить хибність твердження авторів історико-етнографічного дослідження "Гуцульщина" (1982) про те, що "специфічні риси гуцульських говірок найяскравіше проявляються тільки у фонетичній системі". Я. Закревська переконливо доводить, що своєрідність гуцульських говірок яскраво виявляється на словотвірному, лексичному й фразеологічному рівнях. Проведені разом з В. Черняк експедиції (1981—1986) переконали дослідницю в тому, що переважна більшість записаних В. Коржинським, М. Мосорою понад 100 років тому лексем в тих же місцевостях функціонує й донині. Діалектологи, без сумніву зацікавлять наведені в статті семантичні групи лексем, що охоплюють народні промисли, назви рослин, часових відрізків, конденсатів. Шкода, що в статті є кілька технічних огріхів: на с. 10 сказано: "вищій ступінь" про форми типу *найбілший*, на с. 9, очевидно, випущено частку не: "помірне укання", відбувається лише (!) перед наступним складом з голосними високого підняття у на і — *гу'д'і'їл'і*, *'голо'му*, *і сту'вай* (!?), але ці технічні похибки аж ніяк не знижують наукової вартісності статті. Друга невелика стаття Я. Закревської "Членування території гуцульських говірок на лексичному рівні"

становить собою серйозне лінгвогеографічне дослідження, в якому на підставі 10 карт визначається не тільки двочленний, але й тричленний поділ території гуцульських говірок, виділяється також група говірок з іншомовними запозиченнями (лексеми *руд*, *мелай* та інші).

Дуже потрібною у праці такого типу видається нам стаття Й. Дзендзелівського "З історії лексикографічного дослідження гуцульського говору", в якій зроблено ґрунтовний аналіз діалектних словників і словничків, починаючи від нарису І. Вагилевича (1838—1839) і закінчуючи словником гуцульських слів Б. Кобилянського (1928) та описаними в літературі матеріалами словника Я. Янова, які тепер готуються до друку групою українців Польської АН під керівництвом Я. Рігера. Про наукову достовірність, скрупульозність аналізу літератури з цього питання свідчить і той факт, що автор вдається до власноручного рукопису І. Вагилевича, не довіряючи друкованим перекладам чеською та російською мовами. Огляд літератури здійснено на високому професійному рівні, з достатньою кількістю прикладів, що дає змогу дістати уявлення про названі праці тим мовознавцям, які (через бідність бібліотек) не можуть ознайомитися зі словниками самостійно. Абсолютно переконливі й критичні зауваження Й. Дзендзелівського щодо характеру пояснення реєстрових слів, їх граматичної та стилістичної характеристики.

Стаття Є. Жеребецького "Метрологічна лексика (міра довжини п'ядь)", хоч і присвячена начебто дуже вузькому питанню, абсолютно доречна в рецензованому збірнику. Як доводить автор статті, функціонування такої одиниці вимірювання, як *п'ядь*, суттєво виділяє Гуцульщину з-поміж інших слов'янських земель, оскільки ця антропометрична за походженням лексема активно використовується в побуті гуцулів і в наш час. Спираючись на дані інших слов'янських мов, Є. Жеребецький стверджує оригінальність і неповторність Гуцульщини у створенні цілої системи вимірювання, мотивацією яких були характерні візуальні ознаки ("кривий", "скалічений" в перішу чергу), а не їх метричні характеристики.

У статті Н. Пашкової "Назви верхнього одягу" розглядається ряд (11) діалектних гуцульських лексем, визначається їх семантика, етимологія, наводяться фонетичні та словотвірні варіанти. Стаття відзначається скрупульозністю у добір матеріалу, аргументованістю тверджень, переконливістю висновків. Запропоновані авторкою етимології назв верхнього одягу не викликають сумнівів, за винятком лексеми *бунда* ("розрізаний спереду і зшитий по боках кептар"). Відзначаючи, що походження даної лексеми поки що вважається неясним, Н. Пашкова пропонує дві гіпотези: а) "давнє запозичення з германських мов, пор. нім. *Bund* "ліф", "корсаж", "в'язка", пор. укр. *бунт намиста* "в'язка з кількох рядків намиста"; б) зв'язок з балт. *bonda, banda* "майно", "худоба", "корова"; семантичний перехід "майно" "худоба" "шкура" "одяг" цілком умотивований..." (с. 51). На нашу думку, більш переконливою є версія про запозичення лексеми з угорської мови (*bunda* "хутро", "шуба", "кожух"), викладена в українському та білоруському етимологічних словниках¹.

Зацікавлення викликає невелика стаття Г. Войтів "Назви жіночого поясного одягу", присвячена аналізу трьох лексем: *запaska*, *обгортка*, *опинка*. Для характеристики реалій, названих цими лексемами, авторка вдається до розгорнутого тлумачення в ілюстративному матеріалі, зібраному звичайно в кількох населених пунктах. На нашу думку, цінним у статті є дослідження семантики лексеми *запaska* в історичному плані (на матеріалі пам'яток XVII—XVIII ст.).

¹ Етимологічний словник української мови.— К., 1982.— Т. 1.— С. 295; Этымолігічны слоўнік беларускай мовы.— Мінск, 1978.— Т. 1.— С. 410—411.

Однак твердження Г. Войтів про те, що “лексема *запаска* — це спільнослов’янське віддієслівне утворення (пор. *запасувати, пас*)” здається нам дещо категоричним. Звичайно, віддієслівні утворення з суфіксом *-к-*, аналогічні деривату *запаска*, типові для слов’янських мов (*підкладка, підстилка, ті ж обгортка, опинка*), однак авторка не вказала джерела функціонування дієслова *запасувати* (можливо, воно характерне саме для гуцульських говірок), оскільки відомі словники не фіксують цього дієслова. Поряд із цим дієсловом Г. Войтів подала в дужках через кому іменник *пас* як рівноправне мотивуюче слово для слова *запаска*. Не заперечуючи проти можливої мотивації деривата *запаска* дієсловом *запасувати*, ми вважаємо, що може бути й інша мотивація цієї лексеми: префіксально-суфіксальне утворення від іменника *пас*. На користь цього міркування свідчить паралельне вживання слів *запаска* і *запояска* в одному документі з “Кролевецької ратушної книги XVII—XVIII ст.” — пор.: *запаску перпетиянову* і *запояску лезорову*².

Стаття Ю. Вакалюк “Із спостережень над медичною термінологією” побудована на основі матеріалу, зібраного в 25 населених пунктах Гуцульщини. У ній аналізуються народні назви таких хвороб, як *нежить, діатез, малярія, жовтяниця, черевний тиф*. Цінним у статті є порівняння досліджуваних місцевих лексем з відповідними мовними одиницями інших українських говірок, української літературної мови, окремих слов’янських та неслов’янських мов.

Таке порівняння дає авторові можливість встановити етимологію чи словотвірну структуру досліджуваних лексем. Можна погодитися майже з усіма авторськими трактовками, за винятком хіба таких, як *'ви(i)сипка* (і споріднені), *ш'маркайка* (с. 62). На нашу думку, лексема *'ви(i)сипка* утворена не від іменника *висип*, а від дієслова *висипати* (тип досить продуктивний, словотвірне значення — результат названої дії — пор.: *підкладка, розписка, закладка, заставка* та інші). Не можна погодитися і з таким твердженням автора: “від *'висипка* з різними словотвірними і фонетичними видозмінами варіанти *'осипка, 'си'пка*”. Ці лексеми не можуть утворитися від *висипка*, вони є дериватами від дієслів *осипати* та *сипати*. Дещо безапеляційною здається й думка про походження лексеми *шмаркайка* від *шмаркати*. Даний дериват може мати й іншу мотивацію: *шмаркавка* — від *шмаркава хвороба*; прикметник же *шмаркавий* — закономірне утворення з суфіксом *-ав-* від іменника *шмарки* “соплі”³. Отже *шмаркавий* “сопливий” (як *кривавий, коростявий, прищавий* та інші). При аналізі лексеми *те'т'уха* “пропасниця”, можливо, варто було б відзначити табуїстичність номінації, характерну й для інших слов’янських мов, — пор. у В. Даля: “тетюха (орл.), тетка. Лихорадка, почетная кличка, чтобы не обидеть ее”.

Досить цікава постановкою питання та значним фактичним матеріалом стаття Н. Черкес “Реалізація категорії збірності (на матеріалі назв осіб)”. На основі зібраного матеріалу дослідниця виділяє шість семантичних розрядів згаданих лексем, завершуючи статтю таблицею словотвірних типів, характерних для кожного семантичного розряду. Шкода тільки, що в таблиці, з одного боку, представлено не всі словотвірні типи, зокрема немає словотвірного типу із формантом *-іш* (*молодіш*); з другого, — суфікс *-адь*, відзначений у таблиці в групах с (назви осіб за сімейними зв’язками) і о (множинність осіб за суспільною оцінкою їх

² Кролевецька міська ратушна книга. — Центральний державний історичний архів України у Києві, ф. 228, кн. 1, арк. 8 (1665 р.).

³ Словарь української мови / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. — К., 1909. — Т. 4. — С. 505.

властивостей, якостей чи рис характеру), ілюструється тільки словом *ч'ел'іт'*, в якому, на нашу думку, формант *-адь (-іт')* не може вважатися словотвірним; інших прикладів з цим формантом у статті немає.

Найбільшу цінність книги становить "Словник гуцульських говірок (літера "Б")". У вступі до "Словника" викладено основні засади і принципи його побудови. Відзначимо високий рівень цієї лексикографічної праці, в якій представлено діалектну лексику з-понад ста населених пунктів. Переважна більшість матеріалів зібрана силами діалектологів відділу мовознавства теперішнього Інституту українознавства НАН України протягом майже 40 років, а також зусиллями ентузіастів (науковців і вчителів); увійшли до "Словника" і матеріали різних рукописних словників і словничків. Дуже добре, що в "Словнику" подано фонетичні та словотвірні варіанти слів, основні граматичні форми, досить повні лексичні та стилістичні характеристики типу *заст.*, *рідк.*, *пестл.*, *здріби.*, *бот.*, *етн.* та інші. До переважної більшості запозичень подаються відповідники (в основному з польської, угорської та румунської мов); до окремих лексем подано синонімічні гнізда.

З усього сказаного видно, що "Словник" поєднує в собі елементи різних типів словників — і тлумачного, і перекладного, і енциклопедичного, і синонімічного. Таке поєднання зумовлене специфікою діалектного матеріалу: значення далеко не всіх слів можна пояснити з допомогою літературного відповідника; є місцеві реалії, що вимагають докладного опису. Ілюстративний матеріал у словникових статтях цілком достатній.

На нашу думку, автори вдало користуються дефініційно-описовим способом тлумачення значень слів, відсилаючи читача до реєстрового слова, що є мотивуючим для аналізованого. Тільки в одному випадку ми не згодні з поданою мотивацією: *"буркований, а, е. Прикм. (?) до бурк"* (с. 263).

По-перше, ні в літературній українській мові, ні в гуцульських говірках нам не вдалося знайти прикметників, утворених від іменників з допомогою суфікса *-ован-* (а якби й були прикметники з цим суфіксом, то вони становили б собою результат адективізації дієприкметників). По-друге, лексема *буркований* уживається в наведених ілюстраціях із залежними словами — пор.: *"Та й судя була де-куда буркована дорога"*; *"Не плачте-ко легіники, щаслива дорога камінчиком буркована до самого Львова"* (с. 263). Отже, *буркований* — дієприкметник, від дієслова *буркувати* "брукувати" (с. 263); і, виходячи з авторських настанов, слід було б написати *брукований*.

Сподіваємось, що незабаром побачать світ наступні випуски "Словника". Вони дуже потрібні вченим, аспірантам, студентам, учителям. Саме тому вважаємо за потрібне зробити кілька зауважень. Визнаючи принципи побудови Словника, автори зазначають "Форми (дієслова.— А.С.) подаються транскрипцією в діалектному звучанні у скороченій формі (?) з останнього незмінного звука основи, напр.: *бабратиси, айуси, айіиси*". В основному форми 1 та 2 осіб однини так і подаються, але на с. 136 чомусь читаємо *балінгувати, ю, еш*, на с. 137 — *балягувати, гую, гуеш*, на с. 138 — *балъцитуватися, туюс' і туйс'*; і; на с. 140 — *бандажувати, жую, жуеш*, на с. 178 — *бишталювати, л'ую, л'уеш*. Як бачимо, в одних випадках використано графічне написання, в інших — фонетичну транскрипцію.

Порушений і принцип "останнього незмінного звука основи". Якби таке відхилення від настанови укладачів "Словника" було тільки на с. 141 (*банікувати, ю, еш*), його можна було б зрозуміти, оскільки лексема перенесена з рукописного словника М. Мосори, але наведені зразки записані в селах Косівська Поляна, Богдан—50, Кременець, Яворів—31, Зелена—4. Треба гадати, що це друкарські

помилки, зумовлені складністю видання діалектологічних матеріалів. При тлумаченні окремих іноді спостерігається вживання розмовної чи діалектної лексики: *полосатий* (с. 151) — краще *смугастий*, *наплечник* (с. 247), достатньо другого слова *рюкзак*; *зубрій* (с. 256) розм., достатньо слова *буквоїд*; *набурмочений* (с. 259), може, це друкарська помилка, а треба було *набурмосений*; правда, останнє теж належить до розмовних. Чи не краще було б *насуплений*?

Дрібні неточності такого типу, звичайно, не знижують дуже високого лексикографічного рівня "Словника".

Алла СВАШЕНКО

"Руська трійця": Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький: Бібліографічний покажчик (1834—1990) / Укладач Луїза Ільницька. — Львів: Вид-во ЛНБ ім. В. Стефаника АН України, 1993.— 379 с.

"Судило нам ся послідніми бути". Таким рядком розпочалася перша книга на західноукраїнських землях, написана українською народною мовою. Її автори і видавці — Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький — своєю гідною подиву подвижницькою діяльністю знаменували епоху в українському культурно-національному житті доби відродження.

Не випадково вже більше як півтори сотні років їхні імена привертають увагу дослідників. Значна частина наукових розвідок, спогадів, а також самі твори діячів "Руської трійці" не лише стали бібліографічною рідкістю, а й випали, через їх маловідомість, з наукового обігу. Заповнити цю прогалину допоможе бібліографічний покажчик, підготовлений Львівською науковою бібліотекою ім. В. Стефаника НАН України. Як видно із вступного слова, Л. Ільницька максимально використала матеріали всіх вже опублікованих покажчиків, а також, що дуже важливо, ті, які були виявлені завдяки суцільному перегляду періодичних видань другої половини ХІХ ст. У результаті виявилось можливим оприлюднити невідомі раніше документи, спеціальні дослідження, хронікальні матеріали, художні та музичні твори, присвячені діячам "Руської трійці".

У рецензованій праці можна виділити чотири основні частини: два передні слова; твори Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича та Якова Головацького; наукову і художню літературу про діячів "Руської трійці"; довідкові покажчики. В передньому слові укладач зазначає, що не всі наявні дослідження про діяльність "Руської трійці" знайшли відображення у покажчику: "[...] З сучасних матеріалів, опублікованих за кордоном, включені лише ті, які укладач мала можливість звірити *de visu*". Така постановка резонно викликає щонайменше два запитання. По-перше, який зміст вкладається у поняття "сучасні матеріали"? Це праці, опубліковані протягом останніх трьох-п'яти років, чи ще ранішого періоду? Якщо виходити з того, що збір матеріалу закінчено, і то не повністю, у 1990 р., то під поняттям "сучасні матеріали" будуть ті, які опубліковані найпізніше чотири-п'ять років тому. В такому разі роботи, видані навіть у 1970-х рр., напевно чи можна вважати сучасними. По-друге, чи матеріали, опубліковані